

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14.01.2015, sp. zn. 31 Cdo 1778/2014, ECLI:CZ:NS:2015:31.CDO.1778.2014.1

Číslo: 44/2015

Právní věta: Nárok na náhradu nákladů léčení zahrnuje vedle nákladů potřebných k obnovení zdraví nebo zlepšení zdravotního stavu poškozeného po škodné události též náklady na udržení více či méně stabilizovaného zdravotního stavu i v situaci, kdy se další zlepšení nepředpokládá, a rovněž skutečně vynaložené náklady na zajištění pomoci při životních úkonech poškozeného či zajištění chodu jeho domácnosti, které poškozený vzhledem k trvalým následkům poškození zdraví nemůže sám vykonávat. Zajišťují-li péči o poškozeného osoby blízké, je nárok dán tehdy, jestliže rozsah jejich činnosti převyšuje míru únosnou pro běžnou lidskou a rodinnou solidaritu a vymyká se běžné rodinné spolupráci a přirozené bezplatné péči.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 14.01.2015

Spisová značka: 31 Cdo 1778/2014

Číslo rozhodnutí: 44

Číslo sešitu: 5

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Náhrada škody, Náklady léčení

Předpisy: § 449 obč. zák.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Žalobkyně se domáhá náhrady škody na zdraví spočívající (po opakovaných úpravách žalobního petitu) v náhradě za ztížení společenského uplatnění ve výši 1 000 000 Kč, v náhradě za ztrátu na výdělků po dobu pracovní neschopnosti a po jejím skončení (od 1. 7. 1990 do 31. 12. 2002) ve výši 1 746 789 a požaduje rovněž náhradu nákladů spojených s léčením, a to na přilepšení ke stravě za dobu od 6. 4. 1990 do 31. 12. 2002 ve výši 34 224 Kč, za pomoc v domácnosti za dobu od 1. 1. 1996 do 31. 12. 2002 ve výši 261 325 Kč a náhradu za vyhotovení znaleckého posudku ve výši 4000 Kč. Nejvyšší soud rozsudkem ze dne 25. 4. 2014 ve věci částečně rozhodl o dovolání žalobkyně proti rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 22. 6. 2011, a to tak, že odmítl dovolání proti části potvrzujícího výroku rozsudku soudu prvního stupně ohledně částky 548 701 Kč s příslušenstvím a části měnicího výroku ohledně částky 34 224 Kč a zamítl dovolání proti části měnicího výroku rozsudku soudu prvního stupně ohledně částky 1 223 188 Kč s příslušenstvím. Nadále jsou tak předmětem dovolacího přezkumu části výroků téhož rozsudku, týkající se nároku na náhradu nákladů léčení (pomoc v domácnosti) v částce 168 000 Kč, ohledně níž byl rozsudek soudu prvního stupně změněn, a v částce 93 325 Kč, ohledně níž byl zamítavý výrok potvrzen.

Rozsudkem ze dne 18. 11. 2010 uložil *O b v o d n í s o u d* pro Prahu 1 žalovanému, aby zaplatil žalobkyni 1 425 412 Kč, ohledně částky 642 026 Kč s příslušenstvím žalobu zamítl a rozhodl o náhradě nákladů řízení ve vztahu mezi účastníky a vůči státu. Vyšel ze zjištění, že při dopravní nehodě dne 6. 4. 1990 utrpěla žalobkyně rozsáhlá poranění, která si vyžádala dlouhodobé léčení a která vedla k plné a později částečné invaliditě. Po dobu trvání plné invalidity nebyla schopna zajišťovat si zhruba 80 % domácích prací, po zlepšení zdravotního stavu pak v době částečné invalidity zhruba 40 % domácích prací. Byla proto nucena zajišťovat výkon některých prací (větší nákupy, úklid, žehlení, apod.) prostřednictvím výpomoci jiných osob (příteklyně, sestra, matka), jimž za to platila 2000 Kč měsíčně. Podle soudu prvního stupně za škodu odpovídá žalovaný řidič vozidla, který způsobil dopravní nehodu. Žalobkyni kromě jiného náleží ve smyslu § 442 odst. 1 obč. zák. náhrada skutečné škody za částky vynaložené účelně na výpomoc v domácnosti; jde vlastně o tzv. věcnou škodu, jejíž náhrada náleží osobě, která není pro zdravotní postižení schopna práce sama vykonávat a musí si k jejich provedení zjednat třetí osobu (stanovisko bývalého Nejvyššího soudu ČSR ze dne 30. 10. 1978, [Cpj 240/78](#), publikované pod číslem 17/1978 Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek).

Výši náhrady určil soud s přihlédnutím k cenám komerčně poskytovaných služeb v oboru domácích prací v částce 2000 Kč měsíčně, tedy za období od 1. 1. 1996 do 31. 12. 2002 celkem 168 000 Kč. *M ě s t s k ý s o u d* v Praze rozsudkem ze dne 22. 6. 2011 rozsudek soudu prvního stupně ve vyhovujícím výroku o věci samé změnil tak, že žalobu zamítl, v zamítavém výroku o věci samé jej potvrdil a rozhodl o náhradě nákladů řízení před soudy obou stupňů ve vztahu mezi účastníky a vůči státu. Vyložil, že náhrada za pomoc v domácnosti nemůže být poskytována po neomezeně dlouhou dobu, ale musí mít souvislost s dobou léčení.

Jestliže bylo léčení žalobkyně ukončeno v srpnu 1992, je požadavek na další náhrady do roku 2002 neopodstatněný, zejména vzhledem k tomu, že žalobkyně podnikala.

Proti rozhodnutí odvolacího soudu podala žalobkyně dovolání, jehož přípustnost opírá zčásti o § 237 odst. 1 písm. a) o. s. ř., ve zbytku o § 237 odst. 1 písm. c), odst. 3 o. s. ř. Je přesvědčena, že odvolací soud nesprávně zhodnotil její nárok na náhradu nákladů spojených s léčením, jestliže dovedl, že výpomoc v domácnosti nemůže být poskytována v časově neomezené době, což odporuje případu a praxi lékařské, pojišťovací i soudní, kdy uvedený nárok bývá přisuzován i ve formě renty do budoucna, je-li poškozený omezen doživotně. Dovolatelka rovněž zcela odmítá názor odvolacího soudu, že si takto „navyšuje ztížení společenského uplatnění“, neboť přirozeně jde o zcela odlišné nároky. Účelnost a potřebnost uvedených výdajů žalobkyně byla také v průběhu řízení jednoznačně prokázána. Vzhledem k tomu, že soudy nemohou nahrazovat odborné závěry znalců - lékařů vlastními domněnkami o potřebnosti či účelnosti léčby žalobkyně, považuje dovolatelka závěr odvolacího soudu za nesprávný. Navrhla proto, aby dovolací soud napadené rozhodnutí odvolacího soudu zrušil a vrátil mu věc k dalšímu řízení.

N e j v y š š í s o u d zrušil rozhodnutí odvolacího soudu a věc mu vrátil k dalšímu řízení.

Z o d ů v o d n ě n í :

Nejvyšší soud jako soud dovolací (§ 10a o. s. ř.) postupoval vzhledem k datu vydání napadeného rozhodnutí podle dosavadních předpisů (tj. podle občanského soudního řádu ve znění účinném do 31. 12. 2012 - srov. čl. II bod 7 zákona č. 404/2012 Sb.). Po zjištění, že dovolání proti pravomocnému rozsudku odvolacího soudu bylo podáno ve lhůtě uvedené v § 240 odst. 1 o. s. ř. k tomu oprávněným subjektem řádně zastoupeným advokátem (§ 241 odst. 1, 4 o. s. ř.), dospěl dovolací soud k závěru, že dovolání je přípustné zčásti podle § 237 odst. 1 písm. a) o. s. ř. (proti měnícímu výroku ohledně částky 168 000 Kč), zčásti podle § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. (proti potvrzujícímu výroku ohledně částky 93 325 Kč) k řešení otázky, zda v rámci nároku na náhradu nákladů spojených s léčením náleží osobě

poškozené na zdraví též náklady na péči o její osobu a domácnost.

Tříčlenný senát 25 Cdo dospěl k právnímu závěru, který je odlišný od judikatury dovolacího soudu (srov. zejména rozsudky Nejvyššího soudu ze dne 30. 11. 2010, sp. zn. [25 Cdo 2365/2008](#), ze dne 19. 10. 2010, sp. zn. [25 Cdo 2456/2008](#), a ze dne 26. 5. 2011, sp. zn. [25 Cdo 4576/2008](#)) v otázce charakteru nároku na náhradu nákladů vynaložených na tzv. výpomoc v domácnosti podle § 449 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, a podmínek jeho vzniku, a předložil proto věc velkému senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu podle § 20 odst. 1 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů.

Nesprávné právní posouzení věci, které dovolatelka uplatňuje jako důvod dovolání (§ 241a odst. 2 písm. b/ o. s. ř.), může spočívat v tom, že odvolací soud věc posoudil podle nesprávného právního předpisu, nebo že správně použitý právní předpis nesprávně vyložil, případně jej na zjištěný skutkový stav věci nesprávně aplikoval.

Vzhledem k ustanovení § 3079 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, účinný od 1. 1. 2014 (dále též jen „o. z.“), posuzuje se věc podle dosavadních předpisů, tedy podle zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění účinném do 31. 12. 2013 (dále též jen „obč. zák.“), neboť k porušení právní povinnosti došlo před 1. 1. 2014.

Podle § 449 odst. 1 obč. zák. při škodě na zdraví se hradí též účelně vynaložené náklady spojené s léčením. Podle odstavce 3 tohoto ustanovení náklady léčení se hradí tomu, kdo je vynaložil. Dlouhodobě vychází soudní judikatura z toho, že k náhradě účelných nákladů spojených s léčením patří např. náklady spojené s rehabilitační léčbou, náklady na ošetřovatele, náklady spojené s přilepšením na stravě, náklady na dietní stravování nebo náklady nejbližších příbuzných poškozeného spojené s návštěvami nemocného v nemocnici; musí jít o náklady účelné a prokazatelně vynaložené (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 11. 2004, sp. zn. [25 Cdo 1875/2003](#), publikovaný v Souboru civilních rozhodnutí NS pod C 2991, dále též jen „Soubor“). Protože v době léčení poškozeného se na činnostech směřujících ke zlepšení jeho zdravotního stavu mohou podílet i jiné osoby, občanský zákoník v ustanovení § 449 odst. 3 tyto osoby výslovně legitimuje k uplatnění nároků vlastním jménem. Účelně vynaložené náklady léčení je tedy možno přiznat tomu, kdo je skutečně vynaložil a kdo má přímý nárok na jejich náhradu (srov. odůvodnění rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 15. 9. 1999, sp. zn. [2 Cdon 2079/97](#), publikovaného pod číslem 30/2002 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, a odůvodnění rozsudku téhož soudu ze dne 30. 11. 2010, sp. zn. [25 Cdo 2365/2008](#), Soubor C 9042); nemůže se tak stát formou peněžitého důchodu (renty) stanoveného do budoucna, nýbrž pouze zpětně na základě prokázání skutečně vynaložených nákladů (zde srov. rozsudek bývalého Nejvyššího soudu ČSR ze dne 31. 3. 1981, sp. zn. [6 Cz 14/81](#), publikovaný pod číslem 26/1982 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek).

Dále byl výklad citovaného ustanovení spíše zužující v tom, že úkony, které pro poškozeného vykonává jiná osoba, jsou podřaditelné pod § 449 obč. zák., jen jde-li o náklady spojené s léčením poškozeného (srov. rovněž např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 10. 2010, sp. zn. [25 Cdo 2456/2008](#), Soubor C 903, nebo již citovaný rozsudek sp. zn. [25 Cdo 2365/2008](#)), a že odškodnění jiných nákladů spojených s péčí o poškozeného a jeho domácnost platná občanskoprávní úprava neumožňuje. V samotné okolnosti, že třetí osoba osobně poskytuje péči poškozenému, neshledal rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 5. 2011, sp. zn. [25 Cdo 4576/2008](#), vynaložení nákladů ve smyslu § 449 odst. 3 obč. zák. Ústavní stížnost proti tomuto rozsudku byla odmítnuta usnesením ze dne 23. 2. 2012, sp. zn. [II. ÚS 2523/11](#), v němž Ústavní soud uvedl, že „soud nemůže svým rozhodnutím konstituovat nárok na náhradu škody, který není upraven v zákoně. Tím je v tomto případě míněn nárok stěžovatele, který není přímo osobou poškozenou a nárok uplatňuje s odkazem na § 449 odst. 3 obč. zák., umožňující jiné osobě než poškozenému uplatnit nárok vůči subjektu odpovědnému za škodu jako samostatný nárok jen tehdy, jde-li o náklady léčení a náklady pohřbu,

pokud je vynaložil. Ve vztahu k souzené věci, aby stěžovatel byl věcně aktivně legitimován, musely by být splněny kumulativně dvě podmínky. Muselo by jít o náklady léčení a muselo by být doloženo, že byly stěžovatelem přímo vynaloženy. O takovou situaci v daném případě nešlo, a proto nelze soudům vytýkat, že by se svým rozhodnutím dostaly do rozporu s kogentním ustanovením zákona.“ Toto pojetí odpovídalo i právníkové literatuře, která tradičně dovozuje, že dojde-li ke škodě (újmě) na zdraví, vzniká poškozenému zvláštní taxativně (uzavřeným výčtem) vymezený komplex práv na její náhradu, respektive zmírnění, jejichž úprava je obsažena v ustanoveních § 444 až § 449a obč. zák. (srov. např. Knappová, M., Švestka, J. a kol.: Občanské právo hmotné, svazek II, 3. vydání, Praha: ASPI, 2002, s. 449, 483 - 484).

Oproti tomu Ústavní soud nálezem ze dne 5. 12. 2012, sp. zn. [IV. ÚS 444/11](#), v obdobné věci o nároku poškozeného na náhradu nákladů spojených s péčí o nesoběstačnou osobu a její domácnost po ukončení léčby dovodil, že „náklady, jež vznikly jako důsledek neuspokojivého zdravotního stavu, který se již stabilizoval a jehož změnu k lepšímu nelze očekávat“, není možno zahrnout pod nárok na náhradu nákladů léčení, neboť léčení vede ke zlepšení nebo zachování aktuálního zdravotního stavu, jde však o samostatný nárok na náhradu skutečné škody, který lze uplatnit v rámci náhrady škody na zdraví. Ústavní soud po porovnání právní úpravy odpovědnosti za škodu v občanskoprávní a pracovněprávní oblasti učinil závěr, že zatímco v pracovněprávní oblasti jsou odškodňovány veškeré náklady, v odvětví občanského práva je náhrada nákladů vynaložených na péči o poškozeného a o jeho domácnost přiznávána pouze po dobu léčby a po jejím skončení již nikoliv. Vzhledem však k zásadě jednotnosti a bezrozpornosti právního řádu, jež zapovídá odlišný přístup k obdobným právním institutům v jednotlivých právních odvětvích, není důvod poskytovat nižší stupeň ochrany jen proto, že občanské právo ochrannou funkci výslovně neplní, a je proto na soudech, aby vyplnily mezeru v právním řádu. Jestliže ani po léčbě poškozený nedosáhne soběstačnosti v péči o sebe a svou domácnost a je nucen vyhledat pomoc třetích osob, nelze se dlouhodobě zcela spoléhat a využívat rodinné a přátelské solidarity při bezplatné péči o postiženého, vymyká-li se rozsah péče únosné míře pro běžnou lidskou a rodinnou solidaritu. Podle závěrů Ústavního soudu je věcí poškozeného, jaký způsob zajištění péče o svou osobu si zvolí, a protože tato náhrada nahrazuje majetkovou újmu (skutečnou škodu podle § 442 odst. 1 obč. zák.), neuplatní se zde § 449 odst. 3 obč. zák. Vymyká-li se rozsah bezplatné péče o postiženého únosné míře pro běžnou lidskou a rodinnou solidaritu, je dána aktivní legitimace poškozeného bez ohledu na to, zda o něj bezplatně pečuje osoba blízká či nikoli. Ústavní soud přitom zdůraznil, že tento nárok je situován do podmínek výrazné nesoběstačnosti poškozeného v základních úkonech osobní obsluhy a péče o domácnost, v nichž by přenesení zátěže na osoby blízké představovalo neúměrné břemeno přesahující rámec solidarity. Ve své podstatě jde o „náhradu majetkové újmy vzniklé vynaložením finančních prostředků na to, aby poškozený měl zajištěnou základní obsluhu své osoby“, a zajišťuje jen úhradu nákladů na základní péči o poškozeného nahrazující jeho dřívější soběstačnost. Ústavní soud tedy ve svém nálezu vyložil pojem skutečné škody (§ 442 odst. 1 obč. zák.) „extenzivněji ve smyslu zahrnutí všech ostatních nákladů, kterým byl poškozený vystaven v příčinné souvislosti s jednáním škůdce“.

V nálezu ze dne 11. 11. 2014, sp. zn. [I. ÚS 2930/13](#), Ústavní soud s odkazem na nález ze dne 16. 1. 2013, sp. zn. [I. ÚS 46/12](#), vyložil, že pod náklady spojené s léčením (§ 449 odst. 1 obč. zák.) je možné podřadit i následnou péči o poškozeného, např. po ukončení hospitalizace, je-li vedena snahou o zlepšení jeho zdravotního stavu, přičemž taková ošetřovatelská péče může probíhat i v řádu let. Hranice mezi tím, kdy poskytování pečovatelské služby přispívá ke zlepšení zdraví, a jde tedy o náhradu nákladů spojených s léčením, a kdy jde „jen“ o pomoc při sebeobsluze, je přitom značně neostrá. Při rozsáhlém poškození zdraví totiž zlepšení zdravotního stavu často nespočívá v uzdravení jako takovém, ale v postupně získané adaptaci na novou, vysoce nepříznivou životní situaci.

Z citovaných nálezů Ústavního soudu, z vývoje mimosoudní praxe (zejména v oblasti pojištění) i ze srovnání s úpravou, kterou v tomto směru přinesl občanský zákoník účinný od 1. 1. 2014 (§ 2960 o.

z.), je zřejmé, že dosavadní úzký výklad § 449 odst. 1 obč. zák., reprezentovaný shora citovanými rozhodnutími Nejvyššího soudu, nemůže nadále obstát. Dovolací soud se přiklonil k závěru, že pod náklady léčení je třeba podřadit nejen výdaje, které nejsou hrazeny z prostředků veřejného zdravotního pojištění a které jsou spojeny s vlastním léčebným procesem, nýbrž i obdobné náklady vynaložené v době, kdy již vlastní léčení skončilo (zdravotní stav je stabilizovaný), avšak některé potíže přetrvávají a vznikají v souvislosti s nimi další výdaje. Ustanovení § 449 odst. 1 obč. zák. je proto třeba vyložit poněkud širěji tak, že zakládá nárok na náhradu nákladů léčení, jejichž účelem je v první řadě obnovení zdraví nebo alespoň zlepšení zdravotního stavu poškozeného po škodné události, dále ovšem též udržení více či méně stabilizovaného zdravotního stavu i v situaci, kdy se další zlepšení nepředpokládá, a v této souvislosti též nárok na skutečně vynaložené náklady na zajištění pomoci při základních životních úkonech poškozeného či zajištění chodu jeho domácnosti, které poškozený vzhledem k trvalým následkům poškození zdraví již nemůže sám vykonávat.

Přiléhavější ovšem je podřadit tento nárok pod ustanovení § 449 odst. 1 obč. zák. než pod pojem skutečná škoda ve smyslu § 442 odst. 1 obč. zák., neboť nárok na náhradu tzv. nákladů léčení je speciálním nárokem, jehož smyslem je právě poskytnutí náhrady za náklady, které musel poškozený vynaložit (v tomto směru mají charakter skutečné škody) na své léčení, udržení zdravotního stavu či zajištění pomoci při snížené soběstačnosti. Odvíjí se totiž od ustanovení, které představuje speciální úpravu pro případy újmy na zdraví a které zároveň oproti § 442 odst. 1 obč. zák. lépe umožňuje zajistit náhradu i třetí osobě (§ 449 odst. 3 obč. zák.), pokud takové náklady ve prospěch poškozeného vynaložila; o takový případ se ovšem v projednávané věci nejedná.

Lze tedy uzavřít, že v posuzovaném případě náklady, které žalobkyně vynaložila v době od 1. 1. 1996 do 31. 12. 2002 na zajištění výkonu některých prací (větší nákupy, úklid, žehlení, apod.) prostřednictvím výpomoci jiných osob (přítelkyně, sestra, matka), mohou představovat náklady léčení ve smyslu § 449 odst. 1 obč. zák., pokud jimi zajišťovala péči nahrazující jí nedostatky v soběstačnosti o svou osobu či o svou domácnost; ve vztahu k osobám blízkým pak tam, kde jejich péče přesahuje rozsah péče únosné míře pro běžnou lidskou a rodinnou solidaritu a kde se vymyká běžné rodinné spolupráci a přirozené bezplatné péči.

Ze shora uvedeného vyplývá, že dovolací důvod podle § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř. je naplněn. Nejvyšší soud proto rozsudek odvolacího soudu podle § 243b odst. 2, části věty za středníkem, o. s. ř. v potvrzujícím výroku o věci samé ohledně částky 93 325 Kč s příslušenstvím k částce 261 325 Kč, v měnícím výroku ohledně částky 168 000 Kč a v závislých výrociích o náhradě nákladů řízení zrušil a věc v tomto rozsahu vrátil odvolacímu soudu k dalšímu řízení (§ 243b odst. 3, věta první, o. s. ř.).